

ПОВЕЗ ЕСНАФСКЕ КЊИГЕ ИЛИ ЛУКСУЗНИ СПОМЕН АЛБУМ?

Прилог изучавању уникатног књиговештва

Категорија чланка: прегледни рад

Апстракт: У чланку се обрађује музејски предмет који се дуго сматрао Еснафском књигом за варош Јагодину. Реч је о богато опремљеном повезу од штављене коже, позлаћеног оквира од месинга изведеног у ливу и перфорацији, са украсима од вишебојне пасте у емајлу и четири кружна медаљона са минијатурама у акварелу. На горњој корици је картуш са трословним монограмом и лентом са угравираним годинама 1874–1896. Након анализе предмет се указао у новом светлу: након што су откривене легенде на немачком језику на полеђини минијатура, постала је јаснија иконографија медаљона, док је уочавање аналогија у групи спомен албума дариваних члановима друштвене елите помогло приликом утврђивања идентитета аутора повеза: био је то Јожеф Моржањи (József Morzsányi), један од водећих будимпештанских дизајнера, књиговезаца и медаљера у периоду од 1870. године до позних тридесетих година XX века.

Кључне речи: повез, књиговештво, албум, минијатура, Јожеф Моржањи (József Morzsányi)

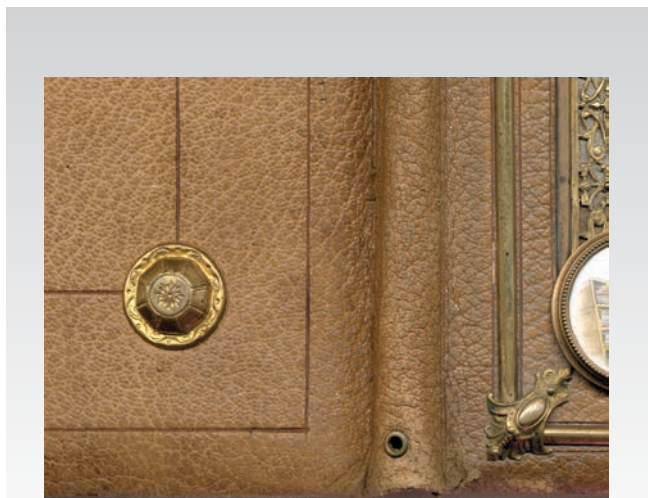
Развој музеологије и постепено формирање херитологије као нове научне дисциплине пружају свеж, снажан подстрек за теоријско преиспитивање музејског предмета као основног садржаја музејске делатности (Ван Менш 2015: 160–172). Али, да би један музејски предмет заиста могао постати и предмет баштине, те, сходно таквом концепту, и носилац информација, није довољно да само буде похрањен у збирку и класификован према уобичајеним музејским категоријама. Да би предмет могао да сведочи првобитном културно-историјском контексту и буде у функцији музејске збирке којој сада припада (Bulatović 2015: 181–184), његова обрада у оквиру музеализације мора бити изведена систематично и без остатка. Такав процес често укључује научно-истраживачки приступ који омогућује исправну идентификацију предмета, што је једини пут који води ка одговарајућој класификацији и инвентаризацији (Gob i Druge 2009: 216–233; Ван Менш 2015: 266–278). У фонду Завичајног музеја у Јагодини (Којић 1997) чува се један веома занимљив експонат који се дуго сматрао *Еснафском књигом за варош Јагодину*, а чијој су реидентификацији посвећени редови што следе.

1. Предња корица повеза, 1896, Завичајни музеј Јагодина.
1. Front cover of the binding, 1896, Regional Museum Jagodina

Реч је о предмету који има облик богато опремљених корица повеза (40 × 30,5 cm) од штављене коже (сл. 1). На средини горње корице налази се позлаћени картуш од месинга (21 × 11,5 cm) са тробојним (плаво, црвено, бело) и трословним монограмом PJS (9 × 4,5 cm) у емајлу, на профилисаном штиту (10,5 × 5,5 cm). Под штитом је и метална лента (4,5 × 1,5 cm) са угравираним цифрама 1874–1896 (висина бројева h = 0,4 cm), а изнад њега и медаљон (R = 3 cm), у коме је крстолики флорални мотив у емајлу. Картуш окружују стилизовани биљни мотиви од месинга с аплицираним разноврсним лиснатим орнаментима у емајлу црвене, беле, тамноплаве, зелене, светлоплаве и црне боје.

Слични украси сложене форме заузимају и угаоне површине унутрашњег оквира, који се састоји од траке од позлаћеног месинга ($R = 2,5 \text{ cm}$), перфориране густом мрежом биљне орнаментике. На угловима траке постављени су кружни медаљони ($R = 3,5 \text{ cm}$) у које су, под заштитним стаклом, уметнуте минијатуре сликане у акварелу ($R = 3,2 \text{ cm}$). Спољни оквир чини танка полуобличаста цев ($d = 0,4 \text{ cm}$), која посред страница има украсе у виду вишестраног снопа са прстеном ($l = 1,8 \text{ cm}$), а на угловима, као спојницу ($l = 3 \text{ cm}$), још један орнамент у виду издуженог картуша (сл. 2). На хрпту ($b = 3 \text{ cm}$) нема ознака, осим што се на крајњим странама налазе два

2. Детаљи хрпта и обеју корица повеза, 1896, Завичајни музеј Јагодина
2. Details of the ridge and both covers of the binding, 1896, Regional Museum Jagodina

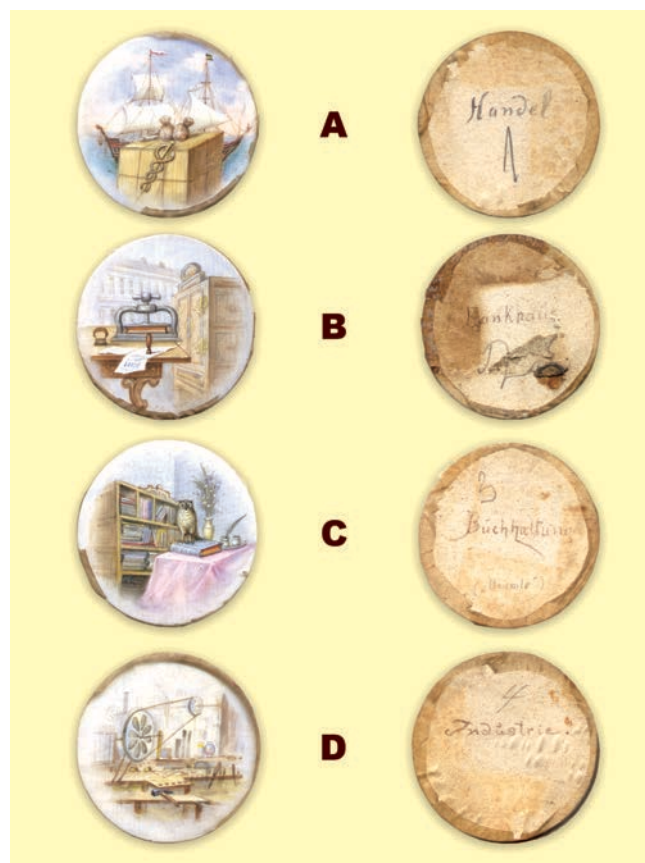
кружна прореца ($R = 0,5 \text{ cm}$) за врпцу, сада изгубљену. Доња корица повеза има скромну опрему: правоугаони оквир ($R = 3 \text{ cm}$) изведен у слепом тиску и, на угловима, осмострани ножице у облику нитни ($R = 2,5 \text{ cm}$), са зракастим орнаментом на плошном врху.

Иако је предмет приспео у музејски фонд пре 1970. године, уписан је у документацију 23. новембра 1978. године (ЦКУ 1335/78) и донедавно је имао само привремени број (ПИ 256). Тада је описан као „корице еснафске књиге непознатог заната“, поклон Димитрија Абадића из Јагодине и опредељен у Етнолошко одељење. Предмет је непотпун и делимично оштећен јер се у корицама не налази првобитни садржај (у непознато време изгубљен), на површини су уочљиве последице зуба времена и лошег чувања (кожа је овештала, понегде искрзана), а у доњем левом углу горње корице недостаје једна апликација. Пре но што ће бити изложене на сталној поставци, корице су употребљене као повез за музејску Књигу утисака коришћену од 17. јануара 1973. до краја 1979. године, када је Музеј пресељен у зграду некадашње Соколане (Zdravković 2001: 9–15). После отварања сталне

поставке 1983. године, репродукција предмета нашла се на једној од пригодних разгледница са мотивима из музејских збирки, где је први пут означен као *Esnafska knjiga za grad Jagodinu (1874–1896)*. Повез је први пут споменут у једној стручној публикацији поводом отварања сталне поставке из 2001. године, где је наведен као *Еснафска књига за варош Јагодину и околину, 1874–1896* (Zdravković 2001: 39, 47, sl. 121), док је у књизи посвећеној занатима у Јагодини донета само репродукција на форзацу (Алексић 2004а: 5). Потом је укључен и у каталог изложбе приређене поводом пола века рада Музеја, уз уопштен опис: „Књига јагодинских еснафа са корицама набављеним у Солуну или Пешти је занимљиво сведочанство развијеног занатлијског слоја у Јагодини XIX века“ (Алексић 2004б: 29, бр. 57). Предмет је означен као импорт, са датовањем пре 1874. године, а уместо инвентарног броја дат је број Централне књиге уласка. Током обраде Збирке еснафских писама и диплома и пројекта конзерваторско-рестаураторске заштите, уз подршку Министарства културе Републике Србије, 2009. године, са новим привременим бројем (74) прикључен је овој збирци. Предмет се те године нашао међу експонатима на изложби у Етнографском музеју у Београду: у пратећем каталогу (Теофиловић-Тодоровић и Баришић 2009: 5, 27, бр. 43) подаци о повезу преузети су из каталога старе изложбе из 2004. године, а репродуковани су горња корица и један медаљон увећаног формата (Теофиловић-Тодоровић и Баришић 2009: 4, 34).

Излагање у Етнографском музеју било је повод за подробнију анализу повеза пошто је, током припреме збирке еснафских писама и диплома за објављивање у посебном издању, ауторка публикације М. Тодоровић изнела сумњу у постојећу идентификацију – најпре у само рашчитаване слова у монограму. Стога је предмет, ради обраде, предат аутору овог рада, који је уочио да постоје добри разлози за сумњу, пошто се претпоставка да повез представља *Еснафску књигу* заснива на погрешном читању монограма. Како је слово Ј црвене боје очито повезано са именом места (Јагодина), словни знак беле боје прочитан је као „Е“, што не одговара облику те графеме, која може бити или ћирилично С или пак латинично *ce*. Да је ова друга могућност вероватнија, показује латинични натпис на немачком језику „10.000 LOOSE“ (тј. лозова, срећки) на минијатури у медаљону у горњем десном углу повеза. Овај податак пружа довољан разлог да се порекло повеза тражи ван ћириличног говорног подручја, због чега је предмет искључен из збирке еснафских писама и пратеће публикације (Тодоровић 2016). Уверење припадника старије генерације стручњака музеја да повез представља *Еснафску књигу*, делом и због тога што од дародавца нису на време узети подаци о околностима налаза самог предмета, очито је било засновано на формалној сличности медаљона с горње корице и занатских симбола, који се, уоквирени медаљонима различитог облика, често могу наћи на еснафским, мајсторским и калфенским писмима из XIX и XX века (Тодоровић 2016: 20–45, 61–67, 70–73).

Међутим, како је некада у Јагодини постојао велики број еснафа (Алексић 2004а: 80–92), тешко би било објаснити постојање само једне еснафске књиге за целу варош. У потрази за пореклом повеза истраживање је започето анкетирањем музејских збирки, али је убрзо постало јасно да паралеле не постоје у збиркама музеја у Београду, нити је иницијални упит у пештанском Музеју примењене уметности (Iparművészeti Múzeum) уродио плодом, јер је ова установа годинама била у реконструкцији, као и њен вебсајт. Иако је трагање било безуспешно и у низу других музеја и галерија, на прави траг су ипак указале публикације у виду зборника радова и каталога изложби,¹ које су постављене најпре 2001. године у Царском дворцу (Hofburg) у Инсбруку (Mraz und Halama 2001), а потом и 2007. године у Аустријској националној библиотеци у Бечу (Österreichische Nationalbibliothek) (Fischer-Westhauser 2007а). На њима је била изложена грађа, данас у великој мери заборављена, која је током XIX и првих деценија XX века представљала чест облик исказивања лојалности царском дому Аустро-Угарске онога времена. Реч је о великом броју луксузно изведених спомен албума, најчешће у виду повеза, али и другим формама, као што су тубе, футроле, ковчежићи и касете (Scholda 2007). Ове симболичне поклоне (*Huldigung*, *homage*, *libro di onore*) многобројне области, установе, удружења и појединци поручивали су код најбољих књиговезаца, дизајнера, сликара и архитеката различитим поводом, као што су државни јубилеји, годишњице владавине, венчања, рођења, рођендани, али и специфични догађаји, посебна путовања или смрт члана царске породице, о чему, на пример, сведоче албуми рађени поводом сребрне свадбе царског пара 1879. године, поклон управе града Задра (Fischer-Westhauser 2007b: 26), или дар српског епископата из Беча (Karner 2007: 153). Опрема спомен албума често је садржавала монограм прималаца поклона, ређе иницијале, грбове и симболе дародаваца (појединачца, градова или удружења), као што је то случај са албумом који је поводом мађарског јубилеја круне 1892. године царском пару уручила баптистичка црква у Мађарској (Karner 2007: 143). Неретко су корице биле украшене минијатурама, као на примерку који је поводом сребрне свадбе 1879. године царском пару даровала Православна црква Буковине из Черниваца (Чернівці) (Karner 2007: 155). У повезу се најчешће налазила калиграфски изведена посланица, а зависно од повода, и целе збирке акварела, графика или пак фотографских снимака (Scholda 2007: 80–83, 98–101). Низ детаља и техничко-занатских особености говори у прилог томе да се управо у овој врсти грађе налазе одговарајуће паралеле за повез из јагодинског музеја, па се може рећи да је био или спомен албум, дар лицу чији се идентитет крије из монограма

3. Минијатуре у медаљонима, 1896, Завичајни музеј Јагодина
3. Miniatures enclosed in medallions, 1896,
Regional Museum Jagodina

„РЈС“, или пак споменица установе или фирме чији је назив садржан у овој скраћеници, која је у том случају акроним. Пошто се под монограмом налази и лента са утравираним бројевима, датим на начин на који се у стотинама аналогича из бечке збирке обележавају јубилеји као поводи даривања, следи да године 1874. и 1896. омеђују период који је албум из Јагодине требало да комеморише. Како су, уз монограм, једини писани подаци на повезу цифре са ленте и минијатурни натпис на немачком језику, у потрази за подацима предузели смо испитивање прекориченог албума. Нажалост, претварањем повеза у књигу утисака нестале су унутрашње стране оригиналног повеза, чиме су изгубљени трагови о називу књиговезачке радионице, који би се често налазили на налепницама. Ипак, оквири медаљона били су причвршћени за корицу помоћу игли фиксираних за оков и то је омогућило лако скидање минијатура ради скенирања за документацију. Сасвим неочекивано, на њиховој полеђини указали су се добро очувани натписи на немачком језику, исписани ради појашњења смисла сликаних представа и цифре 1 до 4 које одређују редослед за постављање сцена на корицама (сл. 3). Ово откриће донекле је помогло разумевању првобитног контекста у коме је настао луксузни повез из јагодинске збирке.

¹ И овом приликом исказујем захвалност на подацима и помоћи коју су ми током рада пружили Карло Димонте (Carlo Dumontet) и Мирјам Фут (Mirjam Foot) из Музеја Викторије и Алберта у Лондону (Victoria & Albert Museum), Силвестер Тердик (Szilveszter Terdik) и Агнес Прекопа (Ágnes Prékopa) из Музеја примењене уметности у Будимпешти, Матијас Бем (Matthias Böhm) из Аустријске националне библиотеке у Бечу и Љубица Отић из Музеја Војводине, Нови Сад.

На минијатури у горњем левом углу повеза, означеној бројем 1, насликан је, у првом плану, дрвени сандук стегнут ужадима. На горњој страни сандука налазе се два свитка и две вреће (с новцем?), док је на предњу наслоњен кадуцеј, Хермесово жезло, симбол трговине. У позадини су море и једрењак са два јарбола. Натпис „Handel“ на позађу минијатуре појашњава је као приказ трговине (сл. 3А). За разлику од ове сцене, чији је смисао и пре налаза натписа био неспоран, о значењу оне у горњем десном углу, означене бројем 2, постоји дилема. На њој је приказан радни сто са пресом (у којој је књига?) какве су честе код књиговезаца; крај ње су два печата, као и папир са натписом „10.000 LOOSE“. Десно од стола је метална, богато украшена каса, а у позадини фасада једне двоспратнице. Ипак, натпис „Bankhaus“ на позадини минијатуре разрешава дилему, јер слика представља банкарство (сл. 3В). Још је необичнији случај с медаљоном у левом доњем углу корице, означеним бројем 3, са приказом просторије украшених жидова у којој су један сто са прекривачем и полица крцата књигама; на столу су ваза са цвећем, две мастигонице (једна с пером) те књига на којој стоји сова, древни симбол мудрости. Мотив сове се налази и у медаљону на горњој корици спомен албума који је школски дистрикт у Зексхаусу (Sechshaus) код Беча 1881. године уручио принцу Рудолфу, поводом његове жендибе (Fischer-Westhauser 2007b: 25). На минијатури, птица окружена инструментима различитих наука стоји на отвореној књизи, а представу тумачи натпис „Wissenschaft ist Macht“ (наука је моћ), исписан на профилу постоља. Иако се може помишљати да приказове на повезу из јагодинске збирке треба разумети на исти начин, натписи на полеђини медаљона, „Buchhaltung“ – књиговодство, и „(„Beamte“)“ – чиновник, тј. службеник, али у пренесеном значењу пискарало и бирократа, кажују да је ту реч о приказу рачуноводства, тј. чиновништва уопште (сл. 3С). Медаљон у доњем десном углу повеза, означен бројем 4, приказује разноврстан алат у радионици са два ременска преносна точка, а у позадини и фабричке димњак. Натпис „Industrie“ тумачи слику као приказ индустрије (сл. 3Д). Иако су ова писана објашњења важни подаци, њихове граfiјске вредности пружају додатна сазнања јер откривају да су натписе извеле две руке, о чему сведоче различита боја пера и палеографске особине словних знакова. Натписе „Bankhaus“, „Buchhaltung“ и „Industrie“, исписане смеђом бојом, а које одликује однегован калиграфски рукопис, вероватно је извео аутор минијатура. Цифре, као и два натписа – „Handel“ и „(„Beamte“)“, изведене црном оловком, исписало је друго лице, можда помоћник сликара или сам књиговезац. Посебно је занимљив натпис смештен у заграде и стављен под наводнике, јер се чини да његов аутор тиме чини својеврсну критику чиновништва, друштвеног слоја који је у држави, каква је била аустроугарска, имао специфичан положај.

Испитивањем грађе у збирци бечке библиотеке, сабране у капиталном издању (Fischer-Westhauser 2007a), указали су се могући правци утврђивања мајсторске радионице у којој је настао јагодински примерак. У

обимном каталогу публикације налазе се радови мање и више познатих књиговезаца – А. Клајн (A. Klein), Ф. Ролингер (F. Rollinger), К. Л. Познер (K. L. Posner), Г. Каниц (G. Kanitz), Ј. Рихмер (J. Rihmer), Ј. Е. Риглер (J. E. Rigler), Ј. Шулер (J. Schuler), Л. Глазер (L. Glaser), али се по специфичностима целине и детаља међу њима истичу они чији је аутор Јожеф Моржањи (József Morzsányi), један од водећих будимпештанских медаљера и књиговезаца између 1870. и позних тридесетих година XX века. Очита је велика сличност између јагодинског повеза и два каталожки обрађена примерка овог аутора, а међу њима постоји и хронолошко поклапање: један је албум који је царском дому поклатио округ Хуњади (Hunyadi) поводом мађарске миленијумске изложбе 1896. године (Brix 2007: 52), а други је дар округа Торда-Арањош (Torda-Aranyos) поводом подизања десет историјских грађевина у Будимпешти 1897–1898. године (Brix 2007: 62). Како Моржањијев рад није никада истраживан, о њему није објављен ниједан чланак, али подаци које пружају његови радови у збирци спомен албума у Музеју примењене уметности у Будимпешти, кажују да је током готово целе каријере држао радњу у центру Пеште: делатност је започео 1870. године на адреси у улици Ваци (Váci) 36, од 1892. до 1912. године био је на адреси у улици Кијо (Kígyó) 8, док је од 1906. до 1926. године радио и на адреси у улици Ешкү (Eskü) 5. У овој збирци, која броји сто пет примерака, чак петнаест су из Моржањијеве радионице и управо се у тој групи налазе потпуне аналогije за јагодински повез. Као и други књиговесци, и Моржањи је израђивао спомен албуме по поруџбини и различитим поводима. Примерци из пештанске збирке једноставније су обраде у односу на оне из бечке, али је и код њих реч о даровима намењеним представницима елите, често поводом додељивања почасног грађанства члановима мађарске владе, као што су гроф Ђула Андраши (Gyula Andrássy, 1860–1929), министар спољних послова и премијер, гроф Куно Клеберсберг (Kuno Klebelsberg, 1875–1932), министар унутрашњих дела и културе, гроф Иштван Бетлен (István Bethlen, 1874–1946), премијер и министар у више ресора, или пак гроф Алберт Апоњи (Albert Apponyi, 1848–1933), министар образовања и председник парламента. Захваљујући великом броју примерака у збиркама у Бечу и Пешти било је могуће уочити карактеристичне детаље који се појављују код појединих књиговезаца и проверавати ауторство на основу сачуваних потписа на самим повезима. Моржањијеви радови се разликују од других по особеној замисли целине и по употреби детаља који су представљали типично обележје његових повеза: украси у виду вишестраног снопа са прстеном, односно издуженог картуша, који су постављани на спољни оквир горњих корица, као и облик ножица на доњим корицама. О томе сведочи, на пример, албум који је управо 1896. године Универзитет у Будимпешти уручио Миклошу Барти (Miklós Bartha, 1848–1905) правнику, новинару и политичару, поводом његовог избора за почасног члана. Горње корице албума сличне су јагодинском повезу: на средини је монограм примаоца поклона, а на угловима оквира су сложени украси. На илустрацији су карак-

4. Спомен албум Миклоша Барте, 1896, Музеј примењене уметности, Будимпешта
4. Memorial Album of Miklós Bartha, 1896, Museum of Applied Arts, Budapest

5. Јожеф Моржањи, налепница, Албум Друштва ватрогасаца у Суботици, око 1880, Музеј Војводине, Нови Сад.
5. József Morzsányi, label, Album of the Association of Firemen in Subotica, ca. 1880, Museum of Vojvodina, Novi Sad

теристични детаљи означени црвеном и плавом бојом (сл. 4).

Мањи број Моржањијевих радова налази се и у Збирци албума и споменара у Музеју Војводине у Новом Саду. Њихово порекло је везано за мађарску територију и, као и у другим случајевима, за чланове друштвене елите. Спомен албум Евгенија Думче (1838–1917), првог сентандрејског градоначелника, уручен му је 1903. године поводом јубилеја на том положају. Грб Сентандреје стављен је у средину горње корице, док је посвета Е. Думчи унутар повеза. У албуму су и фотографије чланова градске управе са својеручним потписима на мађарском језику. Такође, албум Друштва ватрогасаца у Суботици, из око 1880. године, поклоњен је суботичком градоначелнику Л. Мамужићу, чији се монограм налази на средини задње корице повеза, док је знамење Друштва на горњој. Као и код свих добро очуваних примерака спомен албума, Моржањијево ауторство потврђују налепнице унутар повеза које садрже његово име и тадашњу адресу (сл. 5).

Увид у разноврсну грађу из збирки у Бечу, Пешти и Новом Саду показује да је албум из јагодинског музеја по раскоши опреме једноставнији од примерака поклањаних члановима царског дома, али сложенији од већине других који су даровани племићима и политичарима, јер је украшен медаљонима са минијатурама. Један Моржањијев албум из бечке збирке, који је, као јагодински, из 1896. године, поклонила је цару Управа

пештанске електричне подземне железнице поводом мађарске миленијумске прославе, а садржи снимке из будимпештанског метроа. На горњој корици се у угловима оквира налазе медаљони са минијатурама које приказују детаље железнице (Fischer-Westhauser 2007c: 180). Медаљони сличног облика, са конкавно обрађеним заштитним стаклом, налазе се и на албуму који је 1879. године, поводом сребрне свадбе, царском пару даровао округ Ајзенерц (Eisenerz) у Штајерској, а аутор минијатура с приказима животињских глава (сл. 6), био је Јохан Едмунд Турнер (Johann Edmund Tourneur) (Praschl-Bichler 2007: 223). И у новосадској збирци постоји албум са минијатурама који је поводом десетогодишњице управе 1894. године уручен градоначелнику Суботице Лазару Мамужићу (1847–1916). Албум садржи деведесет три фотографије градских чиновника; на средини горње корице је грб Суботице у картушу надвишен круном, док је монограм примаоца поклона уметнут у раскошни оквир, у који је, уз украсе у виду снопова карактеристичних за низ Моржањијевих повеза, уметнуто шест медаљона са минијатурним ведутама града Суботице (сл. 7).

И мада су на полеђини минијатура јагодинског повеза откривени натписи који помажу разумевању приказа, а анализом упоредне грађе из збирки у Бечу, Будимпешти и Новом Саду установљен прави идентитет предмета и његов аутор, име сликара минијатура и даље је непознато. У публикацији о бечкој збирци помиње се велики број имена минијатуриста – К. Гајгер (K. Geiger),

6. Поклон царском пару за сребрну свадбу од округа Ајзенерц у Штајерској, 1879, Аустријска национална библиотека, Беч
6. Present for the imperial couple from the Eisenerz District in Styria on the occasion of their Silver Wedding, 1879, Austrian National Library, Vienna

7. Спомен албум Лазара Мамужића, 1894, Музеј Војводине, Нови Сад
7. Memorial Album of Lazar Mamuzić, 1894, Museum of Vojvodina, Novi Sad

Г. Б. Зенциг (G. B. Sencig), К. Јеневејн (K. Jenewein), И. Заске (I. Zasche), К. К. Сартини (C. C. Sartini), М. Фрич (M. Fritsch) – али се подаци о двојници сликара који су повремено сарађивали са Јожефом Моржањијем могу наћи само у каталошким јединицама збирке у Будимпешти. Били су то Тивадар Демјанович (Tivadár Demjanovich, година рођења и смрти нису познате) и Алајош Штробл (Alajos Stróbl, 1856–1926). Ипак, ликовне особине њихових радова не подударају се с представама са јагодинског повеза. На могући идентитет уметника могле би условно да укажу особености рукописа из натписа са полеђина медаљона, уколико их је заиста исписао сам минијатуриста. У том условном смислу може се изнети претпоставка да је аутор минијатура Ернст Аугуст Крал (Ernst August Krahel, 1858–1926), хералдичар и сликар, јер су потписи и натписи на његовим сликама идентични онима на јагодинским медаљонима. Реч је о уметнику, пореклом из Дрездена, који је по завршеним студијама у Берлину, највећи део каријере провео у Бечу. Он је, између осталог, 1882. године радио и грбове за краља Милана Обреновића и Карађорђевиће. Године 1896, када и настаје албум из јагодинске збирке, извео је дизајн владарског престола за мађарску миленијумску изложбу (Knolz und Lange 1969: 193), и тим поводом могао се наћи управо у Пешти и остварити сарадњу са Моржањијем.

Ипак, ауторство минијатура мора остати отворено питање, с обзиром на чињеницу да је идентитет

многих уметника, аутора слика у спомен албумима из бечке збирке, остао непознат. За сада остаје без одговора и питање која је личност била прималац спомен албума из јагодинске збирке, јер вишегодишња потрага за идентитетом скривеним иза монограма „PJC“ није дала резултате. Недостатак података ове врсте чест је и у оквиру грађе у Аустријској националној библиотеци – постоје стотине примерака о којима се мало шта зна. Тако је, на пример, остало непознато којим поводом је градска управа Сплита 14. фебруара 1895. године учинила Францу Јозефу поклон у виду луксузног спомен албума, иако је унутар повеза добро очувана посланица којом управа исказује лојалност цару (Brix 2007: 66–67). И у збирци пештанског Музеја примењене уметности постоје примерци повеза који су остали без садржаја услед чега није познат адресат, па се не може знати коме је 1899. године дарована збирка стихова полазника једне школе у Пешти (инв. бр. 53.654.1–2). Албуму из јагодинске збирке сасвим је сличан примерак повеза из пештанског музеја (инв. бр. 64.238.1), аутора Лајоша Глазера, који је такође без садржаја: на горњој корици повеза налази се неразрешен монограм „SW“, док је на средини доње корице картуш са угравираним годинама 1872–1897. које омеђују непознати јубилеј. И албуму у виду мапе са вршцама уместо повеза (инв. бр. 53.3117.1) недостаје садржај: на средини горње корице је у слепом тиску изведен картуш са неразрешеним монограмом „ЕТК“ и 1907. годином. У случају предмета (инв. бр. 53.3188.1) из

око 1926. године сачувана је само касета у којој се првобитно чувала диплома о додељивању почасног грађанства непознатом адресату. У групи ових албума налази се и један који Еснаф св. Имреа 1900. године поклања грофу А. Апоњију (инв. бр. 53.3171.1). Пошто није сачувана налепница књиговесца, каталог не даје податке о аутору; па ипак, на основу карактеристика повеза и низа детаља, треба га без сумње приписати радионици Ј. Моржањија. И луксузни албум из збирке Аустријске националне библиотеке у Бечу који је без ознаке аутора, а представља дар Политехничке академије из Будимпеште поводом смрти царице Елизабете 1898. године (Brix 2007: 70), сигурно је био израђен у радионици Ј. Моржањија.

У складу с резултатом накнадне обраде луксузног повеза из јагодинске збирке предмет је идентификован као спомен албум, добио је инвентарни број (инв. бр. 1400) и класификован је у подзбирку ретке књиге у одговарајућој Збирци старе и ретке књиге, те је у новом

контексту изложен на сталној поставци Музеја уз групу уникатних примерака књига Миленка Веснића (Цветковић 2006) и *Споменице откривања споменика на Рујевици*, дару генерала Черњајева Стевчи Михаиловићу (Цветковић 2011: 158–162, сл. 9–10). Тиме је постао део грађе која је од 2010. до 2014. године обрађена у конзерваторско-рестаураторском пројекту заштите старе и ретке књиге из музејске збирке. Током обраде, установљено је више јединствених примерака у збирци, од којих се истичу астролошки зборник Лава Прохорова *Волиебно огледало*, издање Гл. Возаровића из 1835. године (инв. бр. 1388), које је превод са руског језика сановника из 1794. године (Полонска 1975: 81, бр. 680); необичан примерак песмарице *Мачванин* (инв. бр. 1375) (Марковић 1985: 9, бр. 79), у ствари календара М. Милисављевића из 1862. године (Војиновић 2005: 49, 58; Стаматовић 2016: 39–40, 119); као и недавна аквизиција српског *Псалтира* из 1845. године (инв. бр. 1399), који такође представља уникатни примерак.

ЛИТЕРАТУРА

Стаматовић, Д. 2016

Повратак у завицај : Милош Милисављевић (1818–1905), Деспотовац: Ресавска библиотека. (Stamatović, D. 2016, *Povratak u zavičaj* : Miloš Milisavljević (1818–1905), Despotovac: Resavska biblioteka.)

Тодоровић, М. 2016

Збирка еснафских писма и диплома у Завичајном музеју у Јагодини, Јагодина: Завичајни музеј. (Todorović, M. 2016, *Zbirka esnafskih pisama i diploma u Zavičajnom muzeju u Jagodini*, Jagodina: Zavičajni muzej.)

Bulatović, D. 2015

Od trezora do tezaurusa : teorija i metodologija izgradnje tezaurusa baštinjenja, ur. N. Radić, Beograd: Centar za muzeologiju i heritologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu (Biblioteka Mnemosina, Knjiga II).

Ван Менш, П. 2015

Ка методологији музеологије, Београд: Музеј науке и технике. (Van Menš, P. 2015, *Ka metodologiji muzeologije*, Beograd: Muzej nauke i tehnike.)

Цветковић, Б. 2011

Између приватног и јавног : Стевча Михаиловић, *Зборник Матице српске за ликовне уметности* (Нови Сад) 39: 145–165. (Cvetković, B. 2011, *Između privatnog i javnog* : Stevča Mihailović, *Zbornik Matice srpske za likovne umetnosti* (Novi Sad) 39: 145–165.)

Gob, A. i Druge, N. 2009

Muzeologija : Istorija, razvoj i savremeni izazovi, Beograd: Clío.

Теофиловић-Тодоровић, М. и Баришић, Р. 2009

Све, све, али занат : еснафска писма и занати, ур. В. Душковић, Београд: Етнографски музеј у Београду; Јагодина: Завичајни музеј у Јагодини. (Teofilović-Todorović, M. i Barišić, R. 2009, *Sve, sve, ali zanat* : esnafska pisma i zanati, ur. V. Dušković, Beograd: Etnografski muzej u Beogradu; Jagodina: Zavičajni muzej u Jagodini.)

Brix, E. 2007

Geschenke für das Mythos : Kaiser Franz Joseph I. als übernationale Integrationsfigur, in: *Geschenke für das Kaiserhaus*: Huldigungen an Kaiser Franz Joseph und Kaiserin Elisabeth, ed. U. Fischer-Westhauser, Wien: Österreichische Nationalbibliothek: 48–75.

Fischer-Westhauser, U. (ed.) 2007a

Geschenke für das Kaiserhaus : Huldigungen an Kaiser Franz Joseph und Kaiserin Elisabeth, Wien: Österreichische Nationalbibliothek.

Fischer-Westhauser, U. 2007b

Allernädigster Kaiser und Herr! Allernädigste Kaiserin! : Über die Huldigungsadressen in der Österreichischen Nationalbibliothek, in: *Geschenke für das Kaiserhaus*: Huldigungen an Kaiser Franz Joseph und Kaiserin Elisabeth, ed. U. Fischer-Westhauser, Wien: Österreichische Nationalbibliothek: 10–37.

Fischer-Westhauser, U. 2007c

Huldigungen als Selbstdarstellungen der Wirtschaft : Widmungsexemplare aus der Industrie als Repräsentationsform, in: *Geschenke für das Kaiserhaus*: Huldigungen an Kaiser Franz Joseph und Kaiserin Elisabeth, ed. U. Fischer-Westhauser, Wien: Österreichische Nationalbibliothek: 174–195.

Karner, P. 2007

Die Tradition der Toleranz : Kaiser Franz Joseph I. und die evangelischen Kirchen, in: *Geschenke für das Kaiserhaus*: Huldigungen an Kaiser Franz Joseph und Kaiserin Elisabeth, ed. U. Fischer-Westhauser, Wien: Österreichische Nationalbibliothek: 142–159.

Praschl-Bichler, G. 2007

Huldigung und Familie : Die private Geschichte, in: *Geschenke für das Kaiserhaus*: Huldigungen an Kaiser Franz Joseph und Kaiserin Elisabeth, ed. U. Fischer-Westhauser, Wien: Österreichische Nationalbibliothek: 218–240.

Scholda 2007

Niello, Email und Kobrahaut : Dank- und Huldigungssadresses als Denkmäler des Kunsthandwerks, in: *Geschenke für das Kaiserhaus*: Huldigungen an Kaiser Franz Joseph und Kaiserin Elisabeth, ed. U. Fischer-Westhauser, Wien: Österreichische Nationalbibliothek: 78–107.

Цветковић, Б. 2006

Непозната заоставштина Миленка Веснића, *Зборник* (Београд: Музеј примењене уметности) н.с. 2:65–72. (Cvetković, B. 2006, *Nepoznata zaostavština Milenka Vesnića, Zbornik* (Beograd: Muzej primenjene umetnosti) n.e. 2: 65–72.)

Војиновић, С. 2005

Милош Милисављевић, у: *Ресава (Горња и Доња) у историји, науци, књижевности и уметности*, ур. М. Пантић, Деспотовац: Ресавска библиотека: 47–69. (Vojinović, S. 2005, *Miloš Milisavljević, u: Resava (Gornja i Donja) u istoriji, nauci, književnosti i umetnosti*, ur. M. Pantić, Despotovac: Resavska biblioteka: 47–69.)

Алексић, М. 2004а

Занати старе Јагодине до 1940 године, Аранђеловац: самостално издање аутора поводом 50 година Завичајног музеја у Јагодини. (Aleksić, M. 2004a, *Zanati stare Jagodine do 1940 godine*, Arandjelovac: samostalno izdanje autora povodom 50 godina Zavičajnog muzeja u Jagodini.)

Алексић, М. 2004б

Еснафска књига за град Јагодину, у: *Пет десетлећа посвећености*: педесет година рада Завичајног музеја у Јагодини 1954–2004, ур. Б. Цветковић и С. Додић, Јагодина: Завичајни музеј: 29, кат. бр. 57. (Aleksić, M. 2004b, *Esnafska knjiga za grad Jagodinu, u: Pet desetleća posvećenosti*: pedeset godina rada Zavičajnog muzeja u Jagodini 1954–2004, ur. B. Cvetković i S. Dodić, Jagodina: Zavičajni muzej: 29, kat. br. 57.)

Mráz, G. und Halama, D. (ed.) 2001

Tirol huldigt : 100 Geschenke an das Kaiserhaus aus der Österreichischen Nationalbibliothek, Innsbruck: Kaiserliche Hofburg.

Zdravković, Lj. i dr. 2001

Zavičajni muzej Jagodina : Stalna izložbena postavka. Katalog, ur. B. Cvetković i S. Dodić, Jagodina: Zavičajni muzej.

Којић, М. 1997

Завичајни музеј Јагодина, у: *Енциклопедија српске историографије*, пр. С. Ћирковић, Р. Михаљчић, Београд: 218. (Kojić, M. 1997, *Zavičajni muzej Jagodina, u: Enciklopedija srpske istoriografije*, pr. S. Ćirković, R. Mihaljčić, Beograd: 218.)

Марковић, М. и др. 1985

Стара и ретка књига у светозаревачким библиотекама : каталог изложбе, Светозарево: Народна библиотека „Радислав Никчевић“. (Marković, M. i dr. 1985, *Stara i retka knjiga u svetozarevačkim bibliotekama* : katalog izložbe, Svetozarevo: Narodna biblioteka „Radislav Nikčević“.)

Полонска, И. М. 1975

Сводный каталог русской книги гражданской печати XVIII века : 1725–1800, ур. И. М. Полонска, Москва: Издательство Книга. (Polonska, I. M. 1975, *Svodnyj katalog russkoj knigi grazhdanskoj pečati KHVIII veka* : 1725–1800, ur. I. M. Polonska, Moskva: Izdatel'stvo Kniga.)

Knolz, J. und Lange, W. 1969

Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 : Band 4, Graz–Köln: Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Summary

BRANISLAV CVETKOVIĆ
Regional Museum Jagodina, Serbia
bracvet@gmail.com

A GUILD BOOK COVER OR A LUXURIOUS MEMORIAL ALBUM? Contribution to the Study of Luxury Bookbinding

The paper deals with an object long considered to be a guild book of the town of Jagodina; it is kept in the Regional Museum in Jagodina. It has the form of a luxurious leather binding framed in gilt brass with cast and pierced ornaments, additionally adorned with floral designs in multicolored enamel paste and four medallions in the corners with miniatures painted in watercolour. The central position on the front cover is occupied by an elaborate cartouche containing a monogram with three letters "PJC" in blue, white and red. Below the letters, there is a metal ribbon engraved with the years 1874–1896.

The thorough analysis of the object has brought to light new data. The discovery of legends in German, inscribed on the background of all four miniatures, has made it possible to explain the miniature scenes in medallions; they represent *Commerce* (Handel), *Banking* (Bankhaus), *Accounting*

(Buchhaltung, Beamte), and *Industry* (Industrie). During the research, close analogies were found in a group of bindings designed as decorative albums in the collections of the Austrian National Library in Vienna, the Museum of Applied Art in Budapest, and the Museum of Vojvodina in Novi Sad. The analogies have enabled the author of the article to identify the luxurious binding as a memorial album made as a gift to an unidentified owner of the monogram and to establish the identity of the craftsman who made it. It was József Morzsányi, the leading bookbinder and medalist in Budapest, active from 1870 until the late 1930s. The author also argues that the painter of the miniatures may have been Ernst August Krahle (1858–1926), a German painter who resided in Vienna, but was commissioned to design a throne chair for the Hungarian Millennial Exposition in 1896, the very year the album in the Jagodina museum is dated to.

Translated by the author / Превод аутора